

MÚZEUMOR

VII. évfolyam I. szám

szerkesztő: Bánkiné dr. Molnár Erzsébet

2009 tavasz

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: Kunok, jászkunok, identitás

A kunok hazánkba települését két év-számhoz köthetjük. Első beköltözésük 1239-ben, majd az ismert okok miatti második 1246-ban történt.

Az 1246. évi betelepüléskor a hat kun törzs és a jászok összesen 60–70 000 fős népessége az ország belsejében a koronára szállt lakatlan területeken telepedhetett meg. A befogadott kun törzsek közül név szerint a Csertán, a Borcsól, a Kór és az Olás azonosított kétséget kizáróan. Lete-

Zagyva völgyét foglalták el. A temesközi kunok többsége a Hód-tavi csata (1282) után elhagyta az országot. A Duna jobb partjára, a Mezőföldre a XIII. század végén költözhetek kunok. Okleveles bizonyítéka Fejér megyei ott lakásuknak még későbből, a XIV. század végétől ismert. (HATHÁZI, 1987.) Ugyancsak XIV. századi okleveles emlék tanúskodik az Illoncsuk nemzetség Kecskemét környéki jelenlétéről.

lepédesi helyüket a többek által hitelességében vitatott 1279. augusztus 10-én kiadott második kun törvényből vagy más megnevezéssel keresztségi kiváltságlevélből ismerjük.

Az oklevélben kijelölt területeik a Duna–Tisza közén, a Körös mellett, a Maros–Körös folyók között és a Temes–Maros folyók között voltak, a jászok a

Az egyházi birtokokat azonban nem foglalhatták el, így a kun területek között magyarok lakta szigetek maradtak, pl. Bugac és Félegyháza térségében Pál- és Pétermonostora. Arról is tudunk, hogy uralmuk alá vontak olyan földművelő, a tatár pusztítás után visszaszivárgó lakosokkal települt falvakat, amelyek nem tartoztak eredeti adományaik

TARTALOM

TERMÉS

<i>Bánkiné Molnár Erzsébet: Kunok, jászkunok, identitás</i>	1
<i>Selmeczi László: A jászok betelepődése Magyarországra</i>	6

VISSZATEKINTÉS

Telcs-emléknap és kiállítás Baján a Nagy István Képtárban (<i>Kovács Zita</i>)	10
Visszatekintés – Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely (<i>Váczai Mária</i>)	12
Balladás kárpitok (<i>Székelyné Körösi Ilona</i>) ...	13
Befejeződött a szalkszentmártoni Petőfi Sándor Emlékház felújítása (<i>Farkas Lajos</i>)	14

KITEKINTÉS

Bozsó Gyűjtemény: Szellemi számvetés (<i>Loránd Klára</i>)	15
A megújult kastély (<i>Bódán Zsolt</i>)	17

HONISMERET

A bácsalmási hősi emlékműnél járt „József király” (<i>Sultis László</i>)	18
A bajai Mimóza-bálakról avagy „Milyen jó világ lesz az 1999. évi Mimóza estén” (<i>Éber Orsolya</i>)	20
Azok a régi szép dísznótorok! (<i>Czickné Frank Mária</i>)	21

PROGRAMAJÁNLÓ

Fényképek a poroszországi Klapka-légió tisztjeiről a Kiskun Múzeumban (<i>Mészáros Márta</i>) ...	23
Kerámiaszobrok Erdélyből (<i>Bánszky Pál</i>)	24
„Játékot, zenét, örömet” (<i>Váczai Mária</i>)	25
Kun összefogás (<i>Bartha Júlia</i>)	27
A <i>Kunok I. Világtalálkozója</i> programjai:	
Kiskunság	27
Nagykunság	28

GYŪJTEMÉNY – GYŪJTÉS

A lepkes tambura (<i>Kothencz Kelemen</i>)	29
Réz kori edények a császártöltési határban (<i>Knipfl István</i>)	30

NEKROLÓG

Bücsű Dankó Imrétől, a vidék Magyarországnak polihisztorától (<i>Kolozsvári István, Bánkiné Molnár Erzsébet</i>)	31
--	----

KÖNYVAJÁNLÓ

Az ungi egyházmegye (<i>Dankó Imre</i>)	33
A Jászkürt (<i>Bathó Edit</i>)	34

A *verőlapon*, a hanglyuk alatt lepkés díszítés látható. A lepke szárnyai gyümölcsfa gesztből formáltak, a tor rész pedig „gyöngyház” berakású. A hangszerkészítő unokája, Báthori Ferencné Scheib Mária (1948) gyerekkorára emlékezve elmondta, hogy nagyapja kérésére sok kagylót gyűjtött ilyen célból a Sugovica partján.

A mester a hangszer *nyakát* és *fejét* egy darab keményfából (kőris) formálta alul félhengeresre, felül pedig laposra, majd dió szeszpáccal kente be. Felső részére kaliforniai, más néven vad dióból készített *fogólapot* ragasztott. Ezen egy-egy hang fogáshelyét kör alakúra formált kagylóhéj berakások jelzik, amit *számár-vezetőnek* is neveznek.

A nyak fej felőli végére került a szaruból fűrészelt, lapos húremelő *felső nyereg*, a fejre pedig a gyári, műanyag gombokkal ellátott *húrfeszítő gép*.

A munka részfázisát a csiszolás, majd a polírozás jelentette.

A fedőlap közepén, a *koptató* alatt a húrokat megemelte a keményfából faragott *alsó nyereg*.

Scheib Márton hangszerkészítő

A tambura aljára a húrok bevágását kiküszöbölendő vörösréz lapot hajlítotak, ebbe voltak beütve a húrtartó szegek. Minden tambura aljára egy bőrdarabot rögzített a zenész, hogy ezáltal megvédje kezét, ruháját a kiálló szögektől, húrvégektől.

A hangszer nyolc húros, mellyel egyszerre két szólam játszható. A magasabb hangokat a sima húrok, a mélyebbeket a sodortak adják.

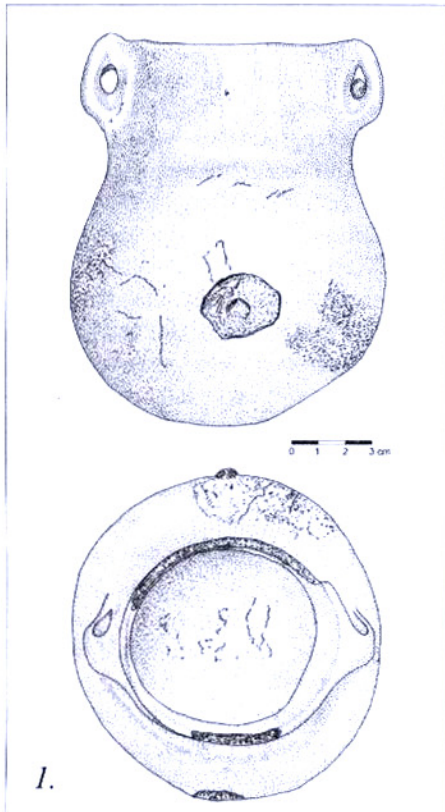
A tambura sokáig a Scheib család tulajdonában volt. Sértetlensége arról árulkodik, hogy csak ritkán, ünnepi alkalmakkor játszottak rajta. Később Horváth János tamburakészítő vette meg szakmai tanulmányozás céljából, a múzeum tőle vásárolta.

A tárgyat 2009.1.1. leltári számmal láttuk el, és május közepéig a nagyközönség számára is látható a múzeum emeleti kiállítótermében.

Kothencz Kelemen

Rézkori edények a Császártöltési határban

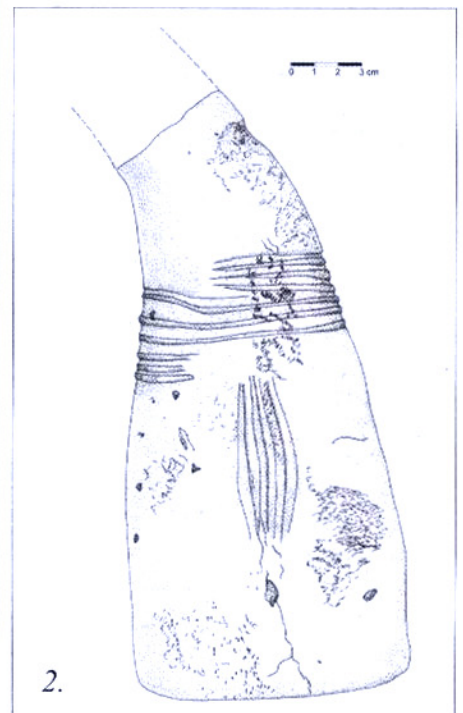
Császártöltés Bács-Kiskun megye középső részén, a Kecskemét–Baja (54. sz.) főút mentén található település. Területe két jól elkülöníthető tájegység (a Kalocsai Sárköz és a Duna–Tisza közti homokhátság) határán fekszik. A község területének terepbejárására 2001–2003-ban

került sor. A terepbejárás során mintegy 60 régészeti lelőhelyet sikerült azonosítani. A lelőhelyek több mint felén került őskori leletanyag napvilágra, a rézkortól egészen a késő bronzkorig. A leletanyag elemzése során 8 őskori kultúrát sikerült azonosítani, melyek főként a vizsgált terület központi részén (a Kalocsai Sárköz a homokhátságtól elválasztó magaspart környezetében) telepedtek meg. A jelentős őskori lelőhelyek mintegy a magaspartra „felfűződve” helyezkednek el, míg a homokhátság belső vidékein alig-alig található őskori lelőhely, és a Sárköz távolabbi részein is csak pontosabb meghatározásra alkalmatlan, jellegtelen őskori kerámiát sikerült összegyűjteni. A magasparton található lelőhelyek szinte egybefüggő láncolatát csak helyenként szakítják meg kisebb patakvölgyek, vízmosások (illetve régészeti terepbejárásra alkalmatlan területek). A lelőhelyek e völgyek, illetve a magaspart peremén, alacsony homokdombokon terülnek el. A lelőhelykataszter közlésére és a leletanyag elemzésére a Cumania 20. kötetében, Császártöltés régészeti topográfiája címen került sor.

A továbbiakban a Császártöltés 10. lelőhelyén (Kiscsala, Útörház I.) napvilágra került 2 tárgy bemutatására kerül sor. A lelőhely a magaspart szélétől mintegy 250 méterre, környezetéből jelentősen kiemelkedő dombháton terül el az 54. sz. főút

mentén, az egykori Útörházzal szemközi oldalon. A terület egy része a terepbejárás idején szőlőtelepítésre frissen előkészített, mélyszántással erősen bolygatott volt. A terepbejárás során jelentős mennyiségű durva őskori kerámiatöredéket, valamint néhány, a halomsíros kultúrához köthető töredéket sikerült összegyűjteni. A terepbejárás óta eltelt időben a domb bolygatatlan felét, valamint a domb környezetét

mélyen szántották, szőlővel betelepítették. A lelőhely területe így jelentősen megnőtt, s a korábbi is ismert bronzkori leletanyag mellett jelentős számú és minőségű rézkori, a Bodrogkeresztúri kultúrához köthető kerámia került felszínre. Az így előkerült rézkori anyagból, következőzen tehát, a két legszebb darab.

1. tárgy, edény

Sárgásszürke, kerámiazúzalékkal soványított, kézzel formált tejeskőcsög alakú edény. Pereme egyenes, elvékonyodó, lekerekített, oldala vállában erősen kiszélesedő, feneke felé szűkülő, feneke egyenes. Pereméből két kicsi, az edény nya-

kára támaszkodó szalagfűl indul. Pereme kissé sérült (1. kép) (m: 13,5 cm, d száj: 7 cm, d fenék: 7 cm).

2. tárgy, „kultikus edény” töredéke

Szürke, kerámiazúzalékkal soványított, kézzel formált, csöszzerű tárgy töredéke. A töredék sérült vége felé keskenyedik, ill. kanyarodik. Ép vége égetés előtt egyenesen levágott. Oldalát a szájjal párhuzamosan, valamint rá merőlegesen befűsült vonalköteg tagolja (2. kép). A tárgy töredékes, így funkciójára, használatának módjára csak következtethetünk. Kialakításának módja, kinézete leginkább egy agyagból megformált kürtre emlékeztet,

mely feltehetőleg kultikus célokat szolgált. (h: 26 cm, d száj: 11 cm)

Knipl István

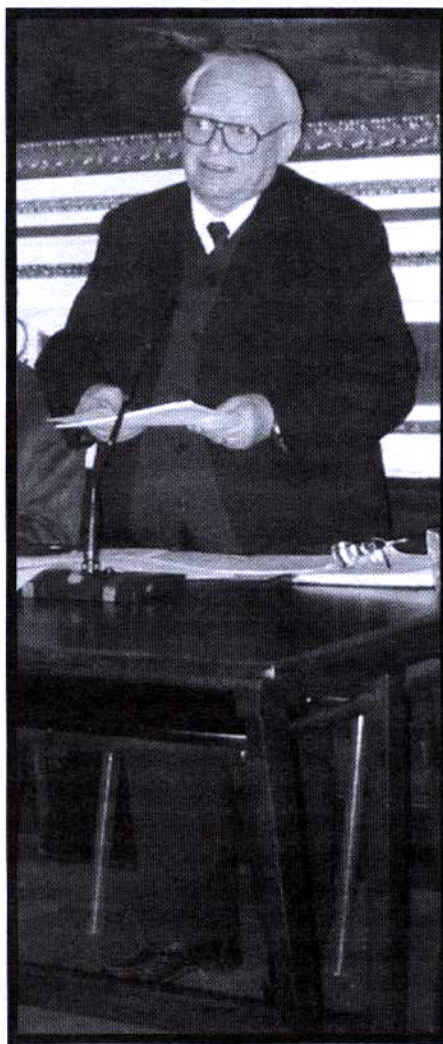
Felhasznált irodalom:

KNIPL István: *Császártöltés régészeti topográfiája*. In: Cumania 20. 2004. 173–204; KNIPL István: *Császártöltés régészeti topográfiája II*. In: Cumania 24. 2008, jelenleg kiadás alatt; SZABÓ J. József: *Szihalom–Sóhajtó (rézkori temető a Kr.e. IV. évezredből)*. In: Raczky Pál – Kovács Tibor – Anders Alexandra (szerk.): *Utak a múltba, az M3-as autópálya régészeti leletmentései* 1997. 54–55.

Búcsú Dankó Imrétől, a vidék Magyarországnak polihisztorától

2008. december 15-én, életének 87. évében elhunyt dr. Dankó Imre, Móra Ferenc és Pulszky Ferenc-díjas nyugalmazott megyei múzeumigazgató, címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem dízdoktora – szölt mindannyiunkhoz a hivatalos gyászjelentés az elmúlt év végén. De tudjuk, hogy ez a néhány sor nem tudott mindenre kiterjedni, és mindarról számot adni, amit Dankó Imre jelentett a magyar tudományos életnek, a közművelődésnek és az ország több megyéjének, vidékének. Hosszú életútja, szerteágazó tevékenysége során a legtovább a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának élén állt, sőt megszervezte azt, az Ő nevéhez fűződik többek között a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeum és a Bihari Múzeum alapítása is. Néhány évvel ezelőtt így emlékezett erre vissza: „Leginkább a szívemhez nőtt múzeumszervezésem volt a berettyóújfalui Bihari Múzeum létrehozása ... Mint tájközpontnak, gazdasági, társadalmi és kulturális központnak önálló, kiterjedt vonzáskörzettel rendelkező településnek – véleményem szerint – minden körülmények között múzeumra volt szüksége”. Ahhoz pedig, hogy itt múzeum legyen, az ország számos pontját bejárta, és ott maradandót alkotó, kiváló polihisztor kellett. Az, hogy gazdag életművének utolsó időszakában éppen Bihar és a Sárrét mellett kötelezte el magát, nem véletlen. Sokak számára ismeretlen, hogy aktív pályafutása is itt kezdődött. 1946-tól rövid ideig Bihar vármegye szabadművelődési fogalmazójaként már tett lépéseket egy bihari tájmúzeum létesítése érdekében, a múzeum első évkönyvében beszám-

olt arról is, hogy a gondolatért Nadányi Zoltán akkori főlevéltáros is lelkesedett, de az általa megfogalmazott aggályok az-

Dankó Imre

tán átmenetileg beigazolódnai látszódtak. Aztán elindult azon a teremtő úton, amely halhatatlanná és örökbecsűvé tette.

Következtek Hajdúnánás, Kecskemét, Szentendre, majd Túrkeve gimnáziumai. És hogy mennyire nem csupán az oktató-nevelőmunkára szorítkozott tevékenysége, azt jól őrzik a nánási gimnázium gyűjteményének becses darabjai, kiváltképpen pedig Túrkeve ma is kiemelkedően teljesítő és működő múzeuma. Ez volt első muzeológusi státusa, 1950 és 1952 között vezette az általa létrehozott gyűjteményt. Innen került Sárospatakra, ahol a Rákóczi Múzeum igazgatója volt 1957-ig, majd Baján állomásozott rövid ideig. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum igazgatójaként (1958–1964) is egyre inkább térségi tevékenységet végzett, az első megyei szintű múzeumszervezést azonban már Baranyában hajtotta végre, pécsi múzeumigazgatóként, 1964–1969 között.

Mindezeket követte az utolsó múzeumi állomás, a debreceni Déri Múzeum, illetve a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. Több szállal kötődött Debrecenhez. Egyetemi tanulmányainak első éve, a Debreceni Református Kollégium, illetve egyházi tevékenysége révén folyamatos kapcsolatot tartott fenn a várossal. Amikor visszatért Hajdú-Bihar megyébe, már tudta, hogyan kell a korábban jelentkező és gondokat okozó akadályokat elgördíteni. Korábbi tapasztalatai, tevékenysége révén igazi tájkatató műhelyé tette a Déri Múzeumot és tagintézményeit, emellett pedig megalapozta annak – és a városnak – máig tartó országos és nemzetközi kapcsolatait is – gondoljunk csak az általa újjáélesztett bolgár kapcsolatokra.

Ezek mind-mind olyan részletek, amiket Dankó Imre élete során egyenrangú